

Św. Bonawentura. Życie i myśl (red. S. C. Napiórkowski — E. I. Zieliński), Niepokalanów-Warszawa 1976, OO. Franciszkanie, ss. 619, fot. 45.

Prezentowane dzieło stanowi kompendium współczesnej wiedzy o św. Bonawenturze (ok. 1217—1274) i jest rezultatem zjazdu naukowego, urządzanego w Krakowie w dniach 18—24 XI 1974 r. w 700-lecie jego śmierci, przez zakony św. Franciszka w Polsce. Złożyły się nań wygłoszone odczyty i wypowiedzi dyskusyjne — niekiedy równie cenne jak same referaty — kilkudziesięciu prelegentów. Poza *Słowem wstępnym* ks. kard. K. Wojtyły, *Listem* pap. Pawła VI *Scientia et virtute praeclarissimus* (w pol. przekładzie) do generałów zakonów franciszkańskich z 15 VII 1974 r., przemówieniem papieża na kongresie bonawenturiańskim w Rzymie w dniu 24 IX 1974 r., *Listem* okólnym generałów zakonów franciszkańskich z 6 I 1974 r. do podległych zakonników, opisem B. Brzuszka obchodów jubileuszowych św. Bonawentury w świecie i programem uroczystości jubileuszowych w Krakowie, co w sumie zajęło zaledwie 47 stron (25—28, 527—570), całe obszerne dzieło zostało poświęcone — jak słusznie podkreślono w podtytule — życiu i myśli św. Bonawentury.

Referaty zaplanowano według trzech grup tematycznych: 1) Życie i działalność św. Bonawentury, 2) jego filozofia i teologia, 3) historia jego doktryny w Kościele powszechnym i w Polsce. W grupie 1-szej E. Zieliński przedstawił *Kalendarium życia św. Bonawentury* (s. 31—38), Z. Pięta studium *Św. Bonawentura a Sobór Lyonński II* (s. 39—47), A. Żynel art. *Św. Bonawentura — „drugi założyciel” zakonu franciszkańskiego* (s. 49—69), po którym przytoczono głosy z dyskusji: B. Urbana, F. Kędzierskiego, A. Kubita, E. Zaorskiego, E. Zieliń-

skiego i odpowiedź na nie autora. Do tej grupy należy też art. J. Kłoczowskiego o *Bonawentura jako generał zakonu (1257—1274) a czesko-polska prowincja franciszkanów* (s. 442—451). Dziwi nieco, że umieszczono go nie wśród artykułów historycznych, lecz między pracami, poświęconymi dziejom doktryny św. Bonawentury. Należy stwierdzić, że wszystkie wymienione prace dobrze rejestrują obecny stan badań nad życiem Doktora Serafickiego.

Najwięcej i to obszerniejszych przeważnie rozpraw znalazło się w grupie 2-giej. E. I. Zieliński w art. *Interpretacje filozofii św. Bonawentury* (s. 77—96) zastanawia się, czy filozofia Doktora Serafickiego jest autonomiczna czy heteronomiczna oraz czy bazuje na augustynizmie czy na arystotelizmie neoplatonizującym i omawia spór o miejsce św. Bonawentury w filozofii XIII w. Ten sam problem rozwija również F. Van Steenberghe z Lowanium w art. *Arystotelizm i augustynizm w filozofii św. Bonawentury* (s. 97—108), pisząc o klasycznej i nowej interpretacji filozofii Bonawentury ze szczególnym uwzględnieniem stanowiska O. Quinna. T. C. Niezgoda zajął się *Poznaniem i jego drogą do Boga według św. Bonawentury* (s. 109—131), mówiąc o różnych drogach poznania Boga i osobno o naturalnym poznaniu Jego istnienia. Tenże autor w art. *Człowiek według nauki św. Bonawentury* (s. 278—295) zbadał pojęcie człowieka, duszy ludzkiej oraz człowieka jako obrazu Boga w doktrynie bonawenturiańskiej. S. Kowalczyk dotknął *Problemu filozoficznych uzasadnień istnienia Boga u św. Bonawentury* (s. 132—153), a mianowicie przedstawił dotychczasowe ujęcie problemu, analizę dowodów na istnienie Boga i wagę argumentacji św. Bonawentury.

Sumienie i synderesa według św. Bonawentury (s. 154—168) stanowi temat art. P. M. Lisowskiego, w którym autor analizuje istotę, genezę i autorytet sumienia oraz problem synderesy czyli woli dążącej ku dobru — w rozumieniu bonawenturiańskim. A. M. Szojda w art. *Wolność wyboru według św. Bonawentury* (s. 169—183) mówi o władzach duchowych człowieka, o zależności wolnego wyboru od współdziałania tych władz, następnie o sprawności wolności wyboru, wreszcie o wolności wyboru, gdy zachodzi gwałt i niewiedza. E. Wolicka przedstawiła zwięźle *Hermeneutykę „imago” w tekstach św. Bonawentury* (s. 184—194), pojęcia występującego często w pismach Doktora Serafickiego.

S. C. Napiórkowski zamieścił 2 referaty. W 1-szym pt. *Św. Bonawentury teoria teologii* (s. 195—223) pisze o koncepcji teologii przed św. Bonawenturą, o stosunku teologii św. Bonawentury do Pisma św. i do filozofii, dając w końcu praktyczne wskazówki dla tych, którzy studiują teologię. Art. 2-gi dotyczy *Chrystopocentryzmu według św. Bonawentury* (s. 240—246) w dziele stworzenia, w poznaniu naturalnym i nadprzyrodzonym oraz w dziele naprawy. H. L. Rawalski w rozprawce *Mądrość według św. Bonawentury* (s. 224—239) zajął się źródłami bonawenturiańskiej koncepcji mądrości, jej naturą i określeniami oraz jej rodzajami. C. Bérubé z Rzymu omówił *Redukcję nauk do teologii według Rogera Bacona i św. Bonawentury* „*Collationes in Hexaëmeron*” (s. 247—263), a J. Guy Bougerol z Grottaferrata w art. pt. *Św. Bonawentura — wiedza i wiara* (s. 264—277) stosunek wiedzy do wiary w doktrynie św. Bonawentury.

Św. Bonawentury zarys nauki o Kościele (s. 296—318) opracował S. Kafel, mówiąc o misterium Kościoła, o jego powstaniu, hierarchicznej strukturze i jednoczącej więzi. A. Pompei z Rzymu w art. *Ko-*

ściół a sakramenty według św. Bonawentury (s. 319—336) przedstawił sakramentalny wymiar całej ekonomii zbawienia oraz rolę sakramentów w formowaniu, kształtowaniu i posłannictwie Kościoła w teologii św. Bonawentury. B. Urban w pracy *Siewca Słowa Bożego* (s. 337—347) pisze o kaznodziejstwie św. Bonawentury. Ascetyki oraz mistyki w pismach św. Bonawentury dotyczą prace A. Żynela *Droga ku Bogu poprzez ascezę według św. Bonawentury* (s. 348—365) i M. Gogacza *Apofatyka jako sposób opisu doświadczenia mistycznego w tekstach św. Bonawentury* (s. 366—392). Pierwszy autor poddał analizie pojęcie i wolę ascezy, ascezę poznania, woli i zmysłów, ćwiczenia ascetyczne oraz korzyści z połączenia ascezy z mistyką według nauki Doktora Serafickiego. Drugi autor podkreślił aktualność problemu doświadczenia mistycznego, następnie dał przegląd opisów doświadczeń mistycznych w tekstach św. Bonawentury i szerzej — poznania *per raptum* jako doświadczenia mistycznego.

Z głosów dyskusyjnych wokół referatów przytoczono: C. Bérubé'a, G. Błocha, M. Gogacza, S. Kafla, R. Kosteckiego, A. Lubika, C. Napiórkowskiego, C. Niezgody, W. Słomki, S. Święckiego, J. Wawry, E. I. Zielińskiego i A. Żynela (s. 393—408), jak też odpowiedzi referentów: I. Guy Bougerola, M. Gogacza, S. Kowalczyka, C. Napiórkowskiego, A. Pompei, N. Szojdy i E. I. Zielińskiego (s. 409—416).

W 3-ciej grupie prac S. F. Piętka pisze w art. *Z historii bonawenturianizmu* (s. 419—433) o prawodawstwie zakonnym w sprawie nauczania filozofii i teologii św. Bonawentury w zakonach św. Franciszka, o papieskich aprobatach doktryny św. Bonawentury, o pierwszej generacji uczniów św. Bonawentury (do 1300 r., o bonawenturianizm w wiekach następnych, o Kolegium św. Bonawentury w Quarracchi pod Florencją, powołanym głównie do krytycznego wydania dzieł św. Bonawentury, i o współczesnych badaniach nauki Doktora Serafickiego. S. Świeżawski ukazał *Wpływ św. Bonawentury na myśl XV w.* (s. 434—441). B. Brzuszek zajął się *Recepcją pism św. Bonawentury w Polsce* (s. 452—474), mówiąc o penetracji wspomnianych pism w XIII—XIV w. (rękopisy, inkunabuły), następnie o polskich wydaniach dzieł św. Bonawentury w XVI—XX w. oraz o wydaniach zagranicznych, istniejących w polskich bibliotekach. K. Wójcik omówił specjalnie rękopisy dzieł św. Bonawentury w Bibliotece Jagiellońskiej (*Recepcja pism św. Bonawentury w Polsce w świetle manuskryptów Biblioteki U. J.* (s. 475—480). H. Błażkiewicz przedstawił *Bonawenturianizm w franciszkańskich studiach teologicznych w Polsce* (s. 481—492), J. Kopeć *Związki myśli bonawenturiańskiej z modelem pasyjnej religijności polskiej* (s. 493—502), E. Ozorowski *Myśl bonawenturiańską w eklezjologii Piotra z Poznania* (s. 503—506), któremu to artykułowi dano przez omyłkę w spisie treści (s. 12) całkiem inny i niezrozumiały tytuł, H. Wegner *Ikonografię św. Bonawentury. Zagadnienia wybrane* (s. 507—522).

Dzieło zamyka dokładna bibliografia, dotycząca św. Bonawentury i jego doktryny (s. 577—603), zestawiona przez C. Napiórkowskiego i S. Małaszkę, oraz indeks osobowy (s. 607—619). Ks. kard. Wojtyła w *Słowie wstępnym* na zjeździe bonawenturiańskim wyraził życzenie, aby symposium zbliżyło św. Bonawenturę polskim teologom. Sądzę, że przedstawiony w postaci książkowej rezultat zjazdu czyni to w sposób zadowalający.